

СУДЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

вул. Жилянська, 14, Київ, 01033

Президентові України

ЗЕЛЕНСЬКОМУ В. О.

Вельмишановний Володимире Олександровичу!

Конституційний Суд України відкрив конституційне провадження у справі за конституційною скаргою Гудиренка Сергія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 307, частин першої, другої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс).

За частиною третьою статті 307 Кодексу „ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора не може бути оскаржена, окрім ухвали про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, скарги на відмову слідчого, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, визначених пунктом 91 частини першої статті 284 цього Кодексу, про скасування повідомлення про підозру та відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру“.

У статті 309 Кодексу визначено ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, зокрема встановлено перелік ухвал слідчого судді (частина перша), а також, що „під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження або на рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження на підставі пункту 91 частини першої статті 284 цього Кодексу, про скасування повідомлення про підозру чи відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній“ (частина друга).

Для забезпечення об'єктивного й повного розгляду справи та ухвалення Конституційним Судом України обґрунтованого рішення прошу Вас висловити позицію по суті конституційної скарги.

Прошу дати відповідь до 27 травня 2024 року.

Додаток: копія конституційної скарги на 5 арк.

З повагою

суддя-доповідач

Олег ПЕРВОМАЙСЬКИЙ

Президент України

Судді Конституційного Суду України

О.ПЕРВОМАЙСЬКОМУ

Шановний Олеже Олексійовичу!

У зв'язку з Вашим зверненням стосовно позиції Президента України по суті конституційної скарги Гудиренка Сергія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 307, частин першої, другої статті 309 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) зазначаю таке.

За змістом оспорюваних положень КПК України ухвали слідчого судді, постановлені за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора щодо неповернення тимчасово вилученого майна, не можуть бути оскаржені під час досудового розслідування. Обґрунтовуючи їх неконституційність, автор конституційної скарги стверджує, що "незаконні рішення слідчих суддів, що стосуються реалізації прав власності на тимчасово вилучене майно їх власниками, не можуть бути окремо переглянуті судами апеляційної та касаційної інстанції до винесення судом вироку за розглядом конкретного кримінального провадження, яке може тривати роками, завдаючи увесь час шкоди власнику або законному користувачу майна", "у такий спосіб держава фактично позбавила" його права розпоряджатися власними коштами.

З цього приводу зауважую таке.

Україна проголошена правовою державою; звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (стаття 1, друге речення частини третьої статті 8 Конституції України).

Право на судовий захист прав і свобод людини і громадянина, на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб закріплено у частинах першій та другій статті 55 Конституції України.

В офіційному тлумаченні положення частини другої статті 55 Конституції України, викладеному у Рішенні Конституційного Суду України від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011 (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини), зазначено, що "конституційне право на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб гарантовано кожному. Реалізація цього права забезпечується у відповідному виді судочинства і в порядку, визначеному процесуальним законом".

Другий сенат Конституційного Суду України у Рішенні від 6 квітня 2022 року № 2-р(II)/2022 наголосив на тому, що "приписи статті 8, частини першої статті 55 Конституції України зобов'язують державу гарантувати на законодавчому рівні кожному можливість реалізації його права на судовий захист. Законодавець має встановити такий обсяг права осіб на судовий захист, який забезпечував би його дієву реалізацію, а відмова судів у реалізації такої можливості може призвести до порушення гарантованого Конституцією України права на судовий захист".

Механізм реалізації права на судовий захист встановлює законодавець на підставі пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України, за яким виключно законами України визначаються судоустрій, судочинство.

Обсяг розсуду законодавця при встановленні системи судоустрою, процедури оскарження, підстав для скасування або зміни судових рішень судами вищих інстанцій, повноважень судів вищих інстанцій є широким, законодавець повинен, здійснюючи відповідне регулювання, виходити з конституційних принципів і цінностей та відповідних міжнародних зобов'язань України, зокрема щодо ефективного судового захисту прав і свобод людини і громадянина (Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020).

Європейський суд з прав людини у рішенні у справі "Мушта проти України" від 18 листопада 2010 року вказав на те, що право на доступ до суду не є абсолютним; за своїм змістом воно може підлягати обмеженням, особливо щодо умов прийнятності скарги на рішення; однак такі обмеження не можуть упливати на реалізацію цього права в такий спосіб або до такої міри, щоб саму суть права було порушено.

Сутнісний зміст права на судовий захист слід визначати з урахуванням конституційно установлених засад судочинства як гарантій, що забезпечують його ефективну реалізацію (Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 21 червня 2021 року № 5-р(II)/2021).

Конституцією України до основних засад судочинства віднесено, серед інших, розумні строки розгляду справи судом, забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення (пункти 7, 8 частини другої статті 129).

Конституційний Суд України вже вирішував справи стосовно конституційності приписів КПК України, якими встановлювалася заборона на оскарження в апеляційному, касаційному порядку ухвал слідчого судді.

Так, в одних випадках, визнаючи конституційними відповідні приписи КПК України, Конституційний Суд України вказував, що "забезпечення права на апеляційний перегляд справи, передбачене пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України, стосується гарантованого права на перегляд у суді апеляційної інстанції справи, розглянутої судом першої інстанції по суті. Зазначений конституційний припис надає законодавцю певну свободу розсуду: або передбачити можливість апеляційного оскарження будь-якого рішення, що його ухвалює суд у процесі розгляду справи, але не вирішує її по суті, або встановити обмеження чи заборону на оскарження в апеляційному порядку окремих процесуальних судових рішень, якими справа не вирішується по суті" (Рішення від 17 березня 2020 року № 5-р/2020); "якщо особа намагається реалізувати право на перегляд ухвали слідчого судді <...> для перешкоджання своєчасному завершенню досудового розслідування або з іншою метою, що не є узгодженою з сутністю перегляду судових рішень <...> є підстави для висновку, що право на такий перегляд не має бути забезпечене конституційними гарантіями" (Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 10 квітня 2024 року № 5-р(II)/2024).

В іншому випадку, визнаючи неконституційним положення частини третьої статті 307 КПК України (щодо заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань), Другий сенат Конституційного Суду України виходив, зокрема, з того, що "встановлений законодавцем обсяг судового захисту стосовно оцінки бездіяльності уповноважених державних органів має забезпечити ефективність судового контролю, який має бути забезпечено під час розгляду відповідних питань хоча б у двох судових інстанціях: законодавець має запровадити такий обсяг судового контролю за бездіяльністю слідчого чи прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Реєстру після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, що дозволяв би здійснити ефективний судовий контроль щодо відповідних питань та за наявності підстав надати особі можливість ініціювати початок кримінального провадження, а отже, надати їй реальний доступ до судового захисту" (Рішення від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020).

Верховний Суд неодноразово акцентував на тому, що "стаття 129 Конституції України гарантує право на апеляційний перегляд справи, а не кожного окремого судового рішення в межах кримінального провадження, відповідно до чого КПК України визначає, в яких випадках і які рішення слідчих суддів, судів першої інстанції підлягають перегляду в апеляційному порядку" (зокрема, постанова колегії суддів Другої судової палати

Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 4 квітня 2019 року у справі № 494/6/18).

Також у постанові колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 646/5552/17 зазначено, що "норми Конституції України та кримінального процесуального закону беззастережно гарантують право на апеляційне оскарження лише судового рішення, постановленого за наслідком розгляду справи (кримінального провадження в суді першої інстанції) по суті, а не всіх судових рішень у межах цієї справи (провадження)".

Отже, законодавець з метою дотримання процесуальних строків, забезпечення своєчасного завершення досудового розслідування у кримінальному провадженні може встановити обмеження на оскарження в апеляційному порядку рішення, що його ухвалює суд у процесі розгляду справи, але не вирішує її по суті, якщо це не порушує сутності конституційного права на судовий захист.

КПК України конкретизує положення Конституції України щодо можливості оскарження рішень суду у кримінальному провадженні.

Частиною першою статті 1 КПК України встановлено, що порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством. А отже, унормування кримінальних процесуальних відносин відбувається шляхом чіткого та імперативного визначення процедур, регламентації прав їх учасників для попередження свавільного використання владними органами своїх повноважень і забезпечення умов справедливого судочинства.

Процедура оскарження особою рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора, а також ухвал слідчого судді під час досудового розслідування передбачена у статтях 303 – 310 глави 26 "Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування" розділу III "Досудове розслідування" КПК України.

Згідно з пунктом 1 частини першої статті 303 КПК України на досудовому провадженні бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у не поверненні тимчасово вилученого майна, відповідно до вимог статті 169 цього Кодексу може бути оскаржена володільцем тимчасово вилученого майна.

За змістом частини третьої статті 309 КПК України заперечення проти ухвал слідчого судді, постановлених за результатами розгляду скарг на бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, яка полягає у не поверненні тимчасово вилученого майна, можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді. Отже, законодавець визначив саме такий спосіб реалізації права особи на судовий контроль законності відповідного виду рішення слідчого судді.

У зв'язку з наведеним варто зауважити, що КПК України, визначаючи учасників кримінального провадження (пункт 25 частини першої статті 3, глава 3 "Сторони та інші учасники кримінального провадження" розділу I

"Загальні положення") та передбачаючи процесуальні гарантії захисту їх прав, окремо не врегульовує статусу особи, майно якої тимчасово вилучено.

При цьому КПК України у статті 64² встановлює процесуальний статус третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, пов'язуючи його виникнення з моментом звернення прокурора до суду із клопотанням про арешт майна (частина друга), і передбачає, що така особа "має права та обов'язки, передбачені цим Кодексом для підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосуються арешту майна" (частина третя). КПК України також надає особі право оскаржити під час досудового розслідування в апеляційному порядку ухвалу слідчого судді про арешт майна або відмову у ньому (пункт 9 частини першої статті 309).

Тож, як стверджує автор конституційної скарги, оскільки положеннями КПК України "не передбачений механізм участі у кримінальному провадженні особи, у якої майно тимчасово вилучено", то "така особа (власник або законний користувач майна) позбавлена можливості в рамках конкретного кримінального провадження ініціювати або здійснювати відповідні дії задля захисту своїх прав і свобод, захисту своєї власності".

За змістом позиції Європейського суду з прав людини стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка проголошує право на справедливий суд, застосовується до будь-яких дій, спрямованих на "майновий" об'єкт, та дій, які спричинили оскаржуване порушення прав (рішення у справі "Раймондо проти Італії" від 22 січня 1994 року).

З огляду на викладене слід наголосити на важливості вирішення порушеного в конституційній скарзі питання, виходячи з необхідності гарантування конституційного права на судовий захист, а також реалізації засад кримінального провадження, що спрямовані на забезпечення законності кримінально-процесуальної діяльності.

З повагою

В.ЗЕЛЕНСЬКИЙ